

Något om bynamnet Hara

Av Bertil Flemström

Ortnamn är ofta en ovärderlig källa, då man vill bilda sig en föreställning om en bygds liv och förhållanden i gångna tider. Det ena släktledet avlöser det andra, gårdar byter ägare, men själva namnet på gården eller byn lever oftast kvar. Ortnamn har bildats i alla tider, så snart människan haft behov av dem för att närmare kunna ange en plats. Då bygder blivit öde, t.ex. i tider med farsoter (digerdöden t.ex.) eller ofred, har många ortnamn också kommit ur bruk; vi kan finna dem i urkunderna men vet numera inte vad de syftat på. Ofta är ortnamnen ganska svåra att förstå. De är visserligen allesammans bildade av ord, som en gång brukats i dagligt tal av de människor, som levde i bygden vid den tid, då namnet kom till, men språket ändras med tiden på många sätt, och så har också skett med ortnamnen, och därför har de i många fall blivit ogenomskinliga, så att man kan behöva den skolade forskningens hjälp för att tolka dem. Av det nu sagda torde lätt förstås, att ju längre tillbaka i tiden man påträffar ett ortnamn skrivet i någon handling, desto större är möjligheterna att komma till rätta med det. Men ofta hjälper inte heller gamla skrivformer. Den äldsta urkund som rör jämtländska förhållanden är från 1250-talet, men först från 1400-talet finns det förhållandevis gott om gamla brev bevarade. Många av våra bynamn var säkert gamla redan då; ja, hade kanske hundratals år bakom sig. Man kan misstänka, att de hunnit nötas av och ändras åtskilligt, innan de första gången fästes i skrift.

Hara är ju beläget i Sunne, centralt i Storsjöbygden i en trakt, där man både av ortnamnsskicket och av andra förhållanden kan läsa ut, att bygden är gammal. Byn omtalas första gången i ett pergamentsbrev från tiden 1362—1370,¹ där en Johan i *Hara* är en av undertecknarna av ett brev till konung Håkan med bön om hjälp mot fogden i Jämtland, som tydligen tänkt lägga beslag på tillhörigheterna efter en Petrus i Höla i Hallen, som avlidit. Hur det gick med den saken, vet man inte. Sedan dröjer det till år 1410,

innan någon från byn åter omtalas.² Från nämnda år finns ett brev, där ett stort antal män från hela Jämtland omtalas, och bland dem från Sunnetrakten finns fortfarande en Johan i *Hara*. Det är väl inte uteslutet, att det är fråga om samme Johan som i det nyss-nämnda brevet, fast det ligger minst 40 år mellan händelserna. Sedan omtalas en Paal eller Paual, dvs. "Pål, Påvel" i *Hara* år 1443 i ett brev, som dock bara finns i avskrift.³ Denne Påvel finns också med som domsman i en tvist om Gäle i Näs år 1445.⁴ Bland övriga åboar i Hara från 1400-talet kan nämnas en Törgils, som omtalas åren 1470⁵ och 1472,⁶ och mot slutet av århundradet fanns i byn en Sigurd, som tycks ha levat ännu år 1530. Hela tiden sägs de nu nämnda männen bo i *Hara*. Man kan gott framhålla, att det finns få från gammal tid kända jämtländska bynamn, som har så många och så enhetliga skrivformer i medeltida källor som Hara. Och det kan konstateras, att bynamnet skrivs *Hara* i vilken ställning namnet än står i textsammanhanget.

Trots sin enkla och klara form och många belägg är namnet dunkelt. Om man utgår från skrivformerna i gammal tid och från det genuina dialektuttalet av namnet, så finns det inte många i nutidens riksspråk eller i norrländska dialekter kända ord, som man kan ansluta detta bynamn till. Hara är tydligen från början ett "naturbetecknande" ortnamn, men det är inte klart, vad det ursprungligen kan ha syftat på inom byns område. Om man då granskar tänkbara språkliga möjligheter, så tänker man först på ett ord *har*, som betyder "stengrund".⁷ Det förekommer bl.a. vid Norrlandskusten. Om man sedan söker efter någonting sakligt i Hara, som detta ord kunde kombineras med, så kommer man i första hand att tänka på *Haraören*, "Haraöra", det steniga området i Storsjön utanför Hara. "Ör" betyder ju ungefär "uppgrundning, grusbänk, i eller vid vatten", och ordets innebörd skiljer sig alltså sakligt sett inte väsentligt från vad ordet *har* kan syfta på. Men nu är det så, att ordet *har* i betydelsen "stengrund", såvitt man vet, är alldeles okänt både som levande ord och i ortnamn i Jämtland, och det vore märkligt, om Hara skulle vara det enda belägg man kan visa upp för förekomsten av ett ord, som är så terrängbundet och borde vara vanligt vid många stränder i ortnamn, om det över huvud varit bruk. Ordet är inte heller känt från norskt område i Tröndelag, vilket gör denna tolkningsmöjlighet ännu ovissare.

Man kan vidare tänka på fisknamnet *harr*, som i Jämtland ofta heter "har", och djurnamnet *hare*, på jämtska "hara". Som osammansatt kan något av dessa ord inte gärna ingå i bynamnet, då det torde vara mycket svårt att i så fall få någon rimlig saklig mening i namnet. Däremot går det lättare, om man tänker sig, att bynamnet är en sammansättning med något av de nämnda orden. Det kan tänkas, att nuvarande *Haraån* har något samband med namnet. *Å* (=älv) kommer av ett äldre långt *a*, som under 1300-talet övergick till "å". En gammal sammansättning av *harr+långt a* skulle dock ganska säkert ha resulterat i ett uttal "Har-å" (alltså med "å"), hur sakligt tilltalande det än vore att räkna med fisknamnet. Enda möjligheten att få ett uttal "Hara" i detta fall vore, om det ursprungligen långa a-et i ett "Harr-a" redan före 1300-talet på grund av ställningen som andra sammansättningsled mistat sin längd i sådan grad, att a-et förblivit kort. Men det förutsätter, att man redan då tappat känslan för att namnet varit en sammansättning med ordet *å* (*a*), och det förefaller inte så troligt. Det hela är i varje fall en öppen fråga. Den i orten anförda förklaringen av bynamnet, att harren brukat leka i Haraån, kan vara sentida och utgå från det redan färdigbildade ortnamnet Hara, som ju haft sin nuvarande form så långt tillbaka vi vet. Litet ljusare ter sig möjligheterna att komma till rätta med bynamnet, om man räknar med en sammansättning med djurnamnet *hare*, alltså ett *hara+långt a*, därför att det andra a-et i djurnamnet alltid varit kort men betonat och därför kunnat liksom besegra och uppsluka det följande långa a-et i sammansättningen. Utvecklingen har kort sagt varit *hara-a* till *hara*. Sedan kan man rent sakligt fråga sig, om det är rimligt att räkna med ett sådant djurnamn som hare i ett sammansatt ånamn. Härpå kan man svara, att djurnamn inte är sällsynta i ånamn, och ett "Hara-å(n)" är i och för sig inte orimligare än t.ex. *Mårdån* (Målån), som är känt från östra Jämtland.

Som en sammanfattning vill författaren framhålla, att Hara i första hand bör betraktas som ett "Hara-å(n)", sammansatt med djurnamnet *hare*, i andra hand men mindre sannolikt som ett "Harr-å(n)" och i sista hand som ett namn, på något sätt bildat till eller innehållande ordet *har*, "stengrund". Flera rimliga möjligheter att tolka bynamnet torde knappast finnas, såvida man inte räknar med att Hara redan i sin äldsta kända gestalt är en språkligt avslipad,

kanske förkortad form av en längre namnbildning, vars ursprungliga utseende vi i så fall bara kan ha fria gissningar om.

NOTER:

¹ Jämtlands och Härjedalens Diplomatarium (=JHD) 1, s. 108.

² JHD 1, s. 163.

³ JHD s, s. 270, 271.

⁴ JHD 1, s. 276.

⁵ Diplomatarium Norvegicum (=DN), 14, s. 86.

⁶ DN 3, s. 655.

⁷ Om detta ord se: *Allan Rostvik*, *Har och harg*.